

I u završnoj riječi u raspravi ostaje autor vjeran svojem načinu rada. Iako nema *nikakve potvrde* u izvorima, autor zna: da se hrvatsko plemstvo na početku XII. st. dijelilo na dva sloja, da je ustanova XII bratstava i dalje »rukovodila zajednicom hrvatskih plemića i brižno čuvala onaj posebni položaj, što ga je uživalo hrvatsko plemstvo, t. j. njegovu *libertas*« (str. 201-202). Nalazi ipak ovdje jednu novu, dosad nespominjanu vrstu plemstva — to je plemstvo po službi, koje se u XII. st. odvojilo od rodovskog plemstva.

Nesumnjivo je, da je ovom raspravom Mandić nadmašio i najsmionije težnje zastupnika državnopravne teorije o najstarijim ugarsko-hrvatskim odnosima. Mogao je to, posve razumljivo, postići samo na jedan način: metodičkim postupkom, koji, najblaže rečeno, ne mogu smatrati ispravnim. Smetnuo je, naime, s uma, da se poslužim opravdanim Hauptmannovim prigovorom Baradi, »da je kritika vira prvo, a šele drugo njegovo tolmačenje« (Hrvatsko praplemstvo, 102).

Nada Klaić

O JEDNOJ »RECENZIJI«

Kad se čita napis N. Klaić, udaraju u oči dvije stvari. Najprije stav potcjenjivanja i nipodaštavanja prema tuđem mišljenju, a zatim oštrina tona, kojim se taj stav iznosi.

Kao što je poznato, autorica smatra pisanje historijskih priloga »zanatom svoje vrste«.¹ U granicama citiranih riječi ta je konstatacija točna. Ali potpuno je krivo poći korak dalje da bi se historičarima kao takvim »zanatlijama« na tom temelju pripisale osobine kastinske ekskluzivnosti, superiornosti i nepovredivosti, što se sve zajedno obično označuje izrazom »cehovski mentalitet«. Kako izlazi iz napisa o »Pacta conventa« O. M.-a, autorica zauzima baš takvo gledište, koje je imalo neko opravdanje u doba skolastike i cehova, a uopće ga nema danas.

Valja istaknuti, da N. Klaić bar jedamput n e govori istinu o O. M.-u. Ili ne govori istinu kada prihvaća njegovo mišljenje, a to znači i metode, kojima je došao do njega,² ili onda, kada u svojem napisu te iste metode u cijelosti odbacuje. Ako se sjetimo, da između jednoga i drugoga napisa vremenski dolazi rad O. M.-a o *Pacta conventa*, u kojemu se kritiziraju autoričina mišljenja, onda nije teško uočiti uzroke te nepodudarnosti.

Teško je autoricu slijediti u labirintu njezinih temperametnih i nesuvislih ispada i tvrdnja. Stoga prepuštamo čitaocu, da to pokuša sam uraditi, kako bi donio svoj sud. Svakako pritom valja suzdržljivo i kritički primati tvrdnje N. Klaić. Da je oprez na mjestu, pokazuje ovo nekoliko primjera.

¹ Ocjena priloga S. M. Prvanovića, Ko je bio knez Borna, HZ X, 1957, str. 258.

² *Plemstvo dvanaestero plemena kraljevine Hrvatske*, HZ IX 1956 (dalje citiram *Plemstvo...*) str. 92, bilj. 58: »Premda se ne mogu složiti s Mandićevim tumačenjem spomenute isprave, ipak smatram točnom njegovu analizu kao i pobijanje Hauptmannovih zaključaka stvorenih na osnovu isprave o Virevićima. Usp. Bratstvo, 288-290.« i str. 94 (kurziv O. M.).

1. N. Klaić tvrdi da njezino mišljenje o 1102 »stvarno još uopće ne postoji«. To bi bilo ponešto čudno priznanje, ali, ponesena temperamentom, autorica je rekla mnogo više nego što uistinu misli. Ako ona zna, da će poslije izvoda »događaji u g. 1102. imati drugačiji društveni okvir u Hrvatskoj«³ i da predstavlja legendu ugovor Kolomana s Hrvatima, poznat pod nazivom *Pacta conventa*, onda je očito da takvo mišljenje postoji i da ga se može pobijati baš s obzirom na tvrdnju da bi navedeni ugovor bio legenda.

2. N. Klaić smatra, da je jedna stvar pisati o plemstvu u Hrvatskoj, a posve druga o postanku ustanove XII bratstava kao da se radi o sasvim različitim stvarima, koje nemaju nikakve međusobne veze. Ona ističe da je to razlog zašto se ne osvrće na isprave o Lapčanima od god. 1263, 1322, 1345 i 1355 kao i na Šubićevu darovnicu od god. 1299.

Na taj način N. Klaić ponovo protivuriječi sama sebi. Ona u *Plemstvu*...⁴ postavlja pitanje: »Kakav je bio *status hrvatskog plemstva* u XIV stoljeću?« i na to tako postavljeno pitanje odgovara samo na temelju isprave o Glamočanima i Ludovikova privilegija zadarskom gradskom plemstvu, uopće se ne obaznirajući ni na isprave o Lapčanima, ni na Šubićevu darovnicu, ni na druge isprave. I u prikazu tog »statusa hrvatskog plemstva« nema riječi o *libertas* onih plemića, koji ne pripadaju ustanovi XII bratstava. Osim toga, mišljenje o statusu hrvatskog plemstva daje se zapravo na temelju jedne jedine isprave, jer je druga isprava veoma oštećena, dok se sve ostale isprave zanemaruju.

S obzirom na tvrdnju, da se može pisati o plemstvu »XII plemena« prije nego što se analiziralo status čitavog hrvatskog plemstva, valja imati na umu ovo. Članovi ustanove XII bratstava u isto su vrijeme i hrvatski plemići, čija zajednica uživa određene povlastice — *libertas*. Ako članovi ustanove XII bratstava osim toga imaju neke posebne privilegije, potrebno je *najprije* ustanoviti, koje su bile povlastice čitavog plemstva, t. j. njegova *libertas*, a tek *poslije toga* u čemu se posebni privilegiji XII bratstava razlikuju od te *libertas*. Problem posebnih privilegija XII bratstava izvire iz odgovora na pitanje o općim povlasticama svih hrvatskih plemića te se ne može raspravljati o prvom problemu, ako se prethodno nije odgovorilo na drugi.

3. N. Klaić prebacuje O. M-u da nije uzeo u obzir krčku ispravu iz god. 1248.

O. M. izričito izuzima iz svojeg razmatranja kraj između Velebita i Raše. Krk pripada graničnom teritoriju te su na njegovo društveno uređenje djelovali tuđi utjecaji, jer se baš tada nalazio pod vlašću Venecije. Ispravu, o kojoj je riječ, izdaje nitko drugi nego venecijanski comes Marko Contarenus! Stoga ona je vjerodostojna samo za određivanje odnosa na Krku, gdje su jaki bili strani utjecaji kao posljedica živog trgovinskog prometa.⁵

³ *Plemstvo*..., str. 92.

⁴ Kao gore, str. 95 (kurziv O. M.).

⁵ Usp. u tom smislu ispravu što ju je g. 1248. izdao venecijanski dužd da bi zaštitio svoje podanike — Mlečane, Krčane i Rabljane — u Senju (Smičiklas, CD IV, str. 350 i sl).

Društveni razvitak na tom otoku ne može se uzeti kao metodska podloga da se istražuju odnosi u onim krajevima Hrvatske, gdje nije bilo takvoga trgovinskog prometa s inozemstvom.

4. S obzirom na historiografiju N. Klaić predbacuje O. M-u kao metodski nedostatak ono isto, što sama radi. Ona veli — »Vrlo bi nas daleko odvelo«, kad bi analizirali »*golemu literaturu* koja se bavi navedenim problemom«, da bi zaključila: »Pratit ćemo zbog toga historiografski pregled *tek od Šišića*«. ⁶

O. M. se u tekstu osvrnuo na mišljenje Šišića o 1102, Deéra, *Historije naroda Jugoslavije*, u bilješci 124 na mišljenje M. Kostrenčića, a u radu *Bratstvo* bila je već riječ o tome, što M. Barada misli o tom problemu. Bilo je potrebno osvrnuti se na mišljenje N. Klaić, što je i urađeno. Dakle, t a k o đ e r o d Š i š i ć a n a o v a m o .

5. Posve je točno — kako kaže N. Klaić — da »se pozitivistička metoda u društvenim naukama zaustavlja na konstatacijama činjenica ne ulazeći u ispitivanje njihovih uzroka« i — dodao bih — na onom, što se zamišlja da bi bile te činjenice. Ona pripisuje sebi u zaslugu, da nije samo konstatirala činjenice na temelju izvora, nego da je istražila i »političke uzroke« postanka »ustanove XII plemen«. Ostavivši po strani primjedbu da bi bilo j o š v a Ź n i j e istražiti njezine e k o n o m s k e uzroke, u raspravi *Plemstvo* . . . nismo našli ni ekonomske, ni političke analize društvenih odnosa, koja bi pokazala one društvene snage, što su navodno dovele do postanka te ustanove.⁷

Stoga smatramo njezinu metodu pozitivističkom. To se naročito vidi u odnosu N. Klaić prema falsifikatima, kojima ona poriče svaku vrijednost. Pritom ona ne vodi računa o činjenici, da je svaki falsifikat proizvod nekoga stvarnoga društvenog odnosa i da on predstavlja u više ili manje iskrivljenoj formi mišljenje falsifikatora o nekim s t v a r n i m događajima. Kada nema autentičnih izvora, onda su i falsifikati dobro došli, a k o s e i z n j i h m o Ź e kritičkom analizom izdvojiti onaj dijelić istine, što ga sadrže kao dokumenti epohe i mjesta, gdje su sastavljeni. A to također važi i za *Qualiter!*

N. Klaić mora se pomiriti s mišlju, da je u društvenim naukama pozitivistička svaka ona metoda, koja — barem u krajnjoj liniji — ne vodi računa o ekonomskim uzrocima događaja i koja ne posmatra pojave historijski, t. j. u njihovoj povezanosti i razvitku jednih iz drugih sa svim prežicima iz prošlosti i nagovještajima budućnosti, što ih one sadrže. Prepričavanja izvora — pa bilo ono kritičko — još nije historija, nego je m a t e r i j a l za historiju.

O. Mandić

⁶ *Plemstvo* . . . , str. 84 (kurziv O. M.).

⁷ Pretpostavljam, da N. Klaić pritom nije imala na umu sedam redaka na str. 96. *Plemstva* . . . u odlomku »Sve dakle . . . ne plaćaju porez«. Ako je ona mislila na taj odlomak, možamo napomenuti, da se iz dvije isprave od kojih se jedna — notabene — odnosi na Zadrane, koji ne pripadaju hrvatskom plemstvu, ne može praviti tako dalekosežan zaključak: »Sve, dakle, upućuje na to, da je nakon svrgavanja hrvatskih oligarha nastala promjena u statusu hrvatskog plemstva u tom smislu, da su svi bili obavezni na plaćanje poreza« (kurziv O. M.).

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB